

Har vi fått skikk på skikketheten?

Ingunn Skre

Ingunn Skre, denne månedens kronikkforfatter, er dr.psychol., førsteamanuensis ved Universitetet i Tromsø og sitter i Psykologforeningens sentralstyre. Sammen med Anne Skard, Peder Kjøs, Magne Raundalen, Marit Netland og Kjell Underlid er hun invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste gang: Anne Skard.

Mange kolleger lever i lykkelig uvitenhet om at psykologer som er autorisert etter 2001, aldri er blitt avkrevd noen vandelsattest. For å si det som det er: Voldsutøvere, seksualovergrepere, svindlere, ranere og narkotikahandlere kan bli psykologer i Norge. Som resultat av et iherdig arbeid på mange fronter er det nå varslet forskrifter som skal sikre at søkere som er dømt for sedelighetforbrytelser, kan utestenges fra psykologstudiet og andre helse- og sosialutdanninger. Videre har universitets- og høyskoleloven («universitetsloven») fått nye forskrifter som muliggjør at studenter som viser seg uskikkede for yrket som psykolog og andre helseprofesjoner, kan stanses i studietiden. Mange parter har presset på for å få slike forskrifter på plass: profesjonsforeningene, Statens autorisasjonskontor for helsepersonell, universitetene og Barne- og likestillingsdepartementet, for å nevne noen. Resultatet ser ut til å bli en svært begrenset mulighet til å utestenge straffedømte, men en full mulighet til å sile ut studenter som viser seg uskikkede i studietiden.

Fortsatt er det slik at voldsutøvere, svindlere, ranere og narkotikahandlere kan bli psykologer i Norge

Problemet med straffedømte eller uskikkede studenter i psykologistudiet er ikke stort i omfang, men hver enkelt sak representerer et stort problem. Uskikkede psykologer kan gjøre stor og ubotelig skade på sine pasienter gjennom yrkeskarrieren. Derfor er det viktig å ha verktøy, forskrifter og prosedyrer som gjør det mulig å sile og veilede disse enkeltskjebnene ut av helseutdanningene, før de blir autorisert.

Hva som representerer uskikkethet, kan debatteres, også hvor stor takhøyden og variasjonsbredden skal være innenfor profesjonen. Vi trenger et stort mangfold av personlighetstyper og livserfaringer i våre rekker. Samtidig er det atferd og egenskaper, eller mangel på sådanne, som klart diskvalifiserer for profesjonen. En psykolog bør ha evne til empatisk innlevelse, nøktern dømmekraft, være realitetsorientert, evne å sette egne interesser etter pasientens, respektere pasientens personlige og kroppslige integritet, være fri for rusproblemer som influerer på yrkesutøvelsen, og ha et profesjonelt ryddig forhold til økonomi. Brudd på disse kriteriene kan senere føre til tap av autorisasjon, og det bør derfor være en forutsetning for opptak til studiene at man ikke har vist manglende evne til å respektere slike rammer før man starter utdanningen.

De nye helselovene, som trådte i kraft fra 2001, hadde store hull i forskriftene. Både helselovene og universitetsloven manglet vern mot personer som var dømt for forhold som klart var uforenlige med virksomhet som helsepersonell, og som vitnet om mangler i evnen til medmenneskelig respekt. Dørene sto vidåpne for at straffedømte av alle slag kunne få tilgang til utdanningene, til autorisasjon

og til stillinger i helsevesenet. Denne mangelen på forskrifter var i sterk strid med helselovenes hovedformål: å sikre pasientene og kvaliteten i helsetjenestene, samt å legge grunnlag for tillit til helsevesenet. Hva årsaken var til at vandelsattesten falt bort, er uvisst. Delvis tror kronikkforfatteren det kan skyldes en glipp i forarbeidet til lover og forskrifter, at man rett og slett glemte å lage forskrifter som sikret dette vernet. Men leser man forarbeidene til både disse lovene og til universitetsloven, ser vi at åpningen av autorisasjonstilgangen ikke bare kan skyldes forglemmelser.

Utdanningsretten og vernet mot yrkesforbud er sterke prinsipper i norsk utdannings- og arbeidspolitikk. Personvernet, som sikrer at enkeltpersoners rulleblad ikke kunne gjøres kjent, står også sterkt. Videre har vi i Norge en sterk rettsosnologisk og kriminologisk tradisjon som postulerer at forbrytelser er tegn på systemsvikt og ikke på personlighetssvikt hos forbryteren. Vi kan kalle det en «Kardemmeby»-naivitet, som sier at bare Kasper og Jesper og Jonatan får pusset tennene og vasket håret sitt, og får spise fru Bastians gode mat og bli menneskelig behandlet i fengselet, kan de bli rehabilitert til et hvilket som helst yrke de måtte ha evner til. Og vil Jesper eller hans kvinnelige motstykke bli helsearbeider, er det deres selvsagte rett. Lovovertrederens rett til å starte med blanke ark når de har gjort opp for seg overfor samfunnet, står sterkt i Norge. Imidlertid har straffedømte yrkesforbud i yrker som advokat, vaktpersonell eller førskolelærer, men ikke som psykolog eller lege. Avhengig av forbrytelsens karakter og alvorlighet kan fraværet av yrkesforbud gå på bekostning av pasienters trygghet og tillit til helsepersonell og helsetjenester. Ikke alle lovbrøyttere bør få yrkesforbud. Mange kan rehabiliteres, også som helsearbeidere. Men lovbrøyttere som er dømt gjentatte ganger, og som er dømt for lovbrudd som klart har krenket personlig og kroppslig integritet, eller som har kynisk utnyttet andre, bør ikke få tilgang til helseprofesjonene.

Nå har endelig lovgiverne funnet at de er nødt til å utelukke straffedømte fra helseutdanninger, og ikke bare fra pedagog- og sosialutdanninger. Imidlertid er det bare anledning til å innhente en begrenset politiattest i forhold til straffelovens kapittel om seksualforbrytelser. Man får altså ikke anledning til å sikre seg mot å utdanne helsearbeidere som er dømt for andre forhold. Slik står dette begrunnet i et høringsdokument:

«Seksuelle overgrep er særlig krenkende og ødeleggende for dem som rammes. Det knytter seg også en særlig fare til at overgriperen kan begå nye seksuelle overgrep. Departementet mener at dette er viktige argumenter for å behandle seksuelle lovbrudd særskilt. Annen grov vold, økonomisk utroskap, og andre forbrytelser utøvd av helse- og sosialpersonell, knytter det seg trolig mindre gjentakelsesfare til. Ofre for slike forbrytelser vil også lettere kunne kompenseres gjennom erstatning ...» (Høringsnotat august 2005: Krav om politiattest for helsepersonell og sosialpersonell. Forslag til endringer i lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven), lov 13.).

Bortsett fra at en er enig i at seksuelle overgrep er særlig krenkende, virker disse betraktningene kyniske og fullstendig uten grunnlag i empirisk kunnskap om risiko for residiv hos gjentakelseskriminelle av alle slag. Dette er altså departementenes begrunnelse for kun å utelukke dømte for seksuelle overgrep fra helseprofesjonene. Departementet undervurderer og bagatelliserer ettervirkningene hos offeret etter brudd på profesjonelle rammer og tillitsforhold mellom pasient og behandler, bortsett fra det som er av seksuell karakter. Man kan fristes til å si at lovgiverne er sexfikserte.

Jeg håper Psykologforeningen og andre profesjonsforeninger, autorisasjonskontoret, brukerforeningene og allmennheten ikke slår seg til ro med denne halve seieren. Fortsatt er det slik at voldsutøvere, svindlere, ranere og narkotikahandlere kan bli psykologer i Norge.